

Dezambiguizarea în contextul „migrării” termenilor

A. Bogatu

Această lucrare tinde să releveze „migrarea” unor termeni dintr-un domeniu în altul, precum și unele tendințe de a transforma lingvistica într-o știință exactă datorită progresului științific.

Ambiguitatea este o însușire a semnelor limbilor naturale, prin care acestea se deosebesc de codurile artificiale construite după principiul „un singur semn – un singur sens” [1].

Capacitatea de a semnifica mai multe lucruri sau de a reda informații diferite o pot avea toate unitățile semnificative ale limbii, aceasta în primul rând datorită realizării paradigmatică a morfemelor. În general, ambiguitatea dispare datorită “traductibilității” diferitelor tipuri de morfeme. Mai complicat e atunci când unele cuvinte devin termeni, iar acești termeni „migreză” dintr-un domeniu în altul, sensul de bază, în majoritatea cazurilor, păstrându-se, lărgindu-se sau diminuându-se; acest fapt devine evident în context.

Dacă o unitate lexicală este frecvent modificată într-un anumit mod, în plan sintagmatic aceasta poate avea efectul diacronic de a transfera distincția din plan sintagmatic în plan paradigmatic.

De exemplu: lat. tectum însemna „acoperiș” și verbul detecto, -are semnifică „a descoperi o casă”, „a-i lua acoperișul unei case”; în context diacronic însă sensul este modificat astfel:

în jurisprudență: detectiv „agent secret aflat în serviciul poliției”;

în științele exacte: detector „aparat sau dispozitiv utilizat pentru a detecta ceva” (~ calorimetric, ~ Cerencov, ~ chimic, ~ coaxial, ~ convențional, ~ coaxeal de tip puț, ~ cu autoextincție etc.)

Studiind definiția lexicografică a acestui cuvânt în DEX [2], observăm că toți termenii preluați dintr-un domeniu în altul, deci

care „au migrat”, au un sem comun, și anume: „obiect care furnizează anumite informații sub diferite forme”.

În ultimul timp, grație progresului științific și tehnic înregistrat în lume, tot mai des se observă o ștergere a hotarelor dintre științe în ceea ce privește evoluția sensului, adică unul și același cuvânt-termen denumește obiecte sau însușiri ale obiectelor din diferite domenii; de exemplu:

inel (în uzul comun) – „obiect de podoabă”;

inel (în mecanică) – „obiect de strângere a colectului”.

În contextul acestui exemplu observăm că un anumit domeniu, având obiectul, însușirea și neavând termenul, îl preia din alt domeniu, asumându-și-l, dar raportul dintre învelișul sonor al cuvântului (semnificantul) din limbă și sensurile care derivă în realizarea unei noi funcții de denominare (semnificatul) se păstrează, în cazul dat, datorită semului comun „forma”. Dacă vom cerceta fenomenul în profunzime, vom observa că majoritatea termenilor care „migreză” au un sem comun, excepție făcând: unii termeni științifici recenți, împrumuturile recente, cuvintele recent create.

Ambiguitatea este, se aple, o trăsătură principală a secolului XXI, contextul fiind cel care o elimină. De exemplu: În timpul funcționării, motorul **s-a gripat** = În timpul funcționării, motorul **s-a blocat**.

Observăm că, în cazul limbajului de specialitate, nu mai este vorba de un „familiarism”; sensul este cunoscut doar de specialiștii din domeniul dat. Astfel, putem menționa că termenii sunt o entități individuale, irepetabile, întrucât aceste cuvinte nu sînt reunite arbitrar între ele, dar se află într-o interdependență, subordonare față de sensul inițial, de bază. Deci putem vorbi despre o semantică a conținutului, adică, citindu-se întregul, putem traduce cu partea, și nu invers. De asemenea, trebuie să facem distincție între „arhitectura” [3] și structura internă a lexicului. Structura internă, adică felul în care sînt structurate semele în cadrul unui semantem, implică semul de bază, zic astfel

pentru că anume el este acela care dictează sensul pe care îl va prelua termenul respectiv în alt domeniu, iar arhitectura „dictează” sintagmatica și paradigmatica lui.

De exemplu, termenul derivare „provenire, rezultare a unui lucru” (din lingvistică) îl atestăm și în mecanică, dar cu o modificare în realizarea lui sintagmatică (derivă a amplitudinii impulsului, derivă a dezintegrării sursei, derivă de lungă durată, derivă de scurtă durată etc.). Analizând datele oferite de **DEX-ul pentru Științe Exacte**, referitoare la sensul acestor sintagme-termeni, observăm și în acest caz actualizarea unui sem comun: „variație”, „rezultare”, „schimbare”.

Al. Graur [4] face o inventariere a fondului principal lexical al limbii române, stabilind 1419 cuvinte ale acestui fond. De fapt, am observat că anume aceste cuvinte migrează, de cele mai dese ori. Dacă am analiza termenii de bază din diverse științe sau fondul principal cu care operează o știință, am putea descoperi, în majoritatea științelor, termeni care au în componența sensului un sem comun.

Altfel spus, observăm natura dublă a termenilor, complexitatea lor semantică, ce aparține celor două sisteme: „cel al limbii” și cel „al sistemului terminologic” al unuia sau al mai multor domenii. Clasicul științei terminologice, A. A. Reformatski, estimează că terminologia este „slugă la doi stăpîni: a sistemului lexical și a sistemului de noțiuni științifice”[5]. De aici putem deduce că natura dublă a termenului determină și particularitățile lui. Fiecare știință tinde spre crearea limbajului său, iar concizia semantică rezultă din corespunderea semnului lingvistic noțiunii pe care o transmite.

O noțiune științifică se distinge de celelalte în funcție de semnul care o reprezintă, dar, pentru aceasta, trebuie să-i cunoaști locul pe care-l ocupă în domeniul științific respectiv.

În ultimul timp, observăm tot mai multe tendințe de a transforma lingvistica într-o știință exactă datorită afinității termenilor ei cu termeni din științele exacte; realitatea ne pune

întotdeauna în fața unor situații în care precizia este imposibilă: limite neclare, clasificări imperfecte, definiții nesatisfăcătoare. Pe de altă parte, trebuie să ținem cont de faptul că trăim în „împărțita cantității”, adică într-o epocă ce se definește printr-o spectaculoasă dezvoltare a științelor exacte și, în legătură cu aceasta, printr-o anumită viziune „geometrică” asupra lumii. De aceea, nu putem afirma că științele exacte preiau termeni din lingvistică pentru că acest lucru este reversibil, reciproc; progresul științific și „spiritul secolului” ne oferă tendințe spre precizie matematică și schematism, spre reprezentarea lineară a realității, printre care trebuie să includem și lingvistica. Astfel, „iregularitatea” apare ca o caracteristică a termenilor care migrează, ca ceva inerent naturii limbajului uman.

În legătură cu ambiguitatea unor termeni, cu natura lor dublă, trebuie de specificat că fiecare știință tinde spre crearea limbajului său, iar concizia semantică rezultă din corespunderea semnului lingvistic cu noțiunea pe care o exprimă. Aname limbajul științific este călăuză în cadrul cunoașterii, iar fiecare știință își crează lumea proprie de termeni și noțiuni – științele exacte având și ele un atu – progresul științific. În urma acestei analize pot concluziona că fiecare termen este o entitate individuală irepetabilă, iar „migrarea” lor este caracteristică anume fondului principal lexical al limbii române.

Bibliografie :

1. E. Vasiliu, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, București, 1970, p. 12.
2. *DEX pentru Științe Exacte*, Editura Academiei Române, București, 1999, p. 26 – 28, 42.
3. E. Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, 2000, p. 274 .
4. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1955, p.63.
5. A. A. Reformatski, *O necotorih voprosah terminologii*, Hrestomatia, Moscva, 1994, p.54.
6. E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, 1995, p.132.